

De burgemeesters die

'Mensen maken Maastricht'. Die titel siert het Burgerjaarverslag 2005 van Maastricht. Wat zouden de Maastrichtse burgemeesters in vorige eeuwen in hun Burgerjaarverslag hebben geschreven, gesteld dat ze dat hadden? Hoe maakten zij (uiteeraard samen met de andere bestuurders) het lokaal bestuur herkenbaar?

Voormalig stadsarchivaris en stadscultuurhistoricus Toon Jenniskens (foto's: Frits Widdershoven)

Met voormalig stadsarchivaris en stadscultuurhistoricus Toon Jenniskens (64), komen we al snel tot de conclusie dat die vraag niet te beantwoorden is. De *maires* en burgemeesters die na de Franse revolutie vanaf 1814/1815 aantreden in Maastricht in het Koninkrijk der Nederlanden – en daar soms opvallend lang in functie blijven – functioneren in een volstrekt ander tijdsgewricht.

De eerste wethouders en burgemeesters vervullen hun ambt naast een andere baan. Het gaat niet primair om de bevolking, maar om de machtsverdeling tussen lokale overheid en lokale industrie. Het lokaal bestuur is op een ander niveau herkenbaar dan in 2006, de overheidsbemoediging met de burger is niet te vergelijken.

Voetnoten

Als we aan de hand van de burgemeesters voetnoten bij de Maastrichtse historie willen zetten, moeten we met burgemeester Pijls beginnen, zegt Jenniskens. Immers: die heeft van halverwege de negentiende eeuw tot de eeuwwisseling welgeteld 33 jaar een stempel op de stad gedrukt.

Zeeppabrikant W. H. Pijls (1819 - 1903) is raadslid vanaf 1855, wethouder, burgemeester van 1861 tot 1867, daarna even weer wethouder en komt dan terug tot 1900.

In de woorden van Jenniskens: 'Een geslepen machts politician. Hij wisselt van politieke kleur, als hij vindt dat de gekozen richting te weinig profijt oplevert. Maar hij is wél een man die heel veel voor Maastricht heeft betekend. De invloedrijke Pijls zet in Maastricht de gemeentelijke macht in de steigers en is een goede vriend van Thorbecke. En zo'n directe lijn naar Den Haag is natuurlijk nooit weg voor de stad. Volgens het toenmalige kiesstelsel werd Thorbecke zelfs vanuit Maastricht in de Tweede Kamer gekozen.' Het bestuurlijke tijdperk Pijls (inclusief wethouder- en raadslidmaatschap) kenmerkt

Maastricht maakten

W. H. Pijls
(de foto's zijn gemaakt van de portretten
in het stadhuis)

P. C. H. Bauduin

zich door de opbouw van de stad na de Belgische tijd, door de industrialisatie en de komst van het openbaar vervoer. Er worden kanalen gegraven, spoorlijnen geopend en de spoorbrug over de Maas wordt aangelegd.

Momus

Op Pijls' weblog zouden ongetwijfeld zijn bezoeken aan sociëteit Momus prijken. Dat is de plek waar sinds 1839 de welgestelde katholiek-liberale burgers elkaar treffen. Momus (ter ziele gegaan in 1939) oogst bekendheid vanwege de carnavalsviering, maar beweegt zich ook op een breder (volks)cultureel terrein en liefdadigheid.

In Momus ontmoet Pijls ook zijn grote tegen­speler Petrus Regout, de oprichter van de Sphinx aardewerkfabriek (1834), van een glasblazerij, een gas- en een dekenfabriek en een geweerindustrie. Net als Pijls bekleedt Regout diverse bestuurlijke en maatschappelijke functies. Beiden zijn een poosje raadslid, beiden belanden in de Eerste Kamer.

'Een dominante burgemeester versus een dominante industrieel', aldus Jenniskens. Regout trekt de technische verworvenheden van de industrialisatie graag naar zich toe, Pijls wil ze naar de overheid hebben.

Botsingen dus. Zoals over de plaats van het spoorwegemplacement, dat Regout liever vlak bij zijn fabrieken ziet dan bij zijn concurrent. Of over de komst van het lichtgas dat de natuurkundige Minckelers introduceert: Regout brengt zijn fabrieksarbeiders licht, Pijls wil gasleidingen voor woning- en straatverlichting.

En dan zijn er nog stevige aanvaringen over het openbaar vervoer. De Sphinx heeft een paardenomnibus voor de arbeiders en de stad komt met een eigen omnibus, gevolgd door een revolutionaire gastram, afgekeken van het Duitse Dessau. Jenniskens: 'Dat 1 PK gastrammetje is de risee van de bevolking. Zit hij vol en zijn de rails glad, dan moeten de mensen uitstappen en hem twee steile hellingen op duwen.'

De stad keert uiteindelijk terug naar de levende paardenkrachten. Na de Eerste Wereldoorlog komen er tijdelijk elektrische bussen met accu's. Ook zeer komisch, aldus Jenniskens, want die zijn de helft van het gewicht van de bus. Dat experiment stopt na vier maanden alweer, dan komen er eindelijk benzinebussen. Trams zijn er nooit gekomen, het is altijd bij bussen gebleven.

Woningbouw

De opvolger van Pijls van 1900 tot 1910 is P. C. H. Bauduin (1836 - 1910), in de Limburgse volksmond 'Baudewing'. Een vermicellifabrikant die tientallen jaren wethouder is onder Pijls, beduidend minder opvallend en vervuld van dadendrang dan zijn voorganger. 'Een grijze muis die eigenlijk het enorme werk van Pijls voortzet,' aldus Jenniskens. 'Zijn belangrijkste wapenfeit is dat hij het stationsemplacement op het grondgebied van Meerssen aan de gemeente Maastricht weet te hechten.'

In 1901 is de Woningwet een feit. Jenniskens: 'Het is de tijd van de gewone man, althans die van de witte boorden. Bauduin wil hen lucht en licht geven. Tussen 1870 en 1880 is door verkaveling veel in de stad uitgewoond en verkrot. Veel is nog niet in overheidshanden.'

In 1907 worden de eerste woningwetwoningen gebouwd. Niet dat er vóór 1900 niets is gebouwd. Voor de welgestelden zijn, nog onder Pijls, nieuwe woningen gebouwd. Na de opheffing van de garnizoensstad in 1867 trekken welgestelden de stad uit, weg van het slechte milieu van de kleine industrieën. Zo ontstaan de eerste 'deftige' straten en een Villapark rond 1880.

Ook voor de arbeiders is dan al gebouwd: door de spoorwegen en door Petrus Regout. Die bouwt in 1864 voor zijn arbeiders de enige woonkazerne die Maastricht ooit zou tellen: de Cité ouvrière of de Groete Bouw. Die verkrot door overbewoning en wordt in 1930 afgebroken.

Bauduin wordt in 1910 opgevolgd door mr.dr.

mr.dr. L.B.J. van Oppen

jhr. mr. W. baron Michiels van Kessenich

L.B.J. van Oppen (1871 – 1941). De voormalige gemeentesecretaris blijft zeventien jaar, tot 1937. De tijden veranderen. De eerste socialisten komen in 1920 in de raad en met hen tegelijk het eerste vrouwelijke raadslid. Deze periode wordt beheerst door de Eerste Wereldoorlog, de neutraliteit en de komst van de Belgische vluchtelingen. En, in het interbellum, door de crisistijd. Van Oppen toont een sociaal gezicht, organiseert een gemeentelijke werkverschaffing, bouwt een nieuw ziekenhuis en de eerste bejaardentehuizen. Hij is, aldus Jenniskens, ‘een schilderachtige man, afkomstig uit de administratie, familie van een fabrieksdirecteur. Degelijk, niet bijzonder cruïtspringend. Hij heeft veel gedaan voor de differentiatie van de industrie in de stad, met de komst van bijvoorbeeld fabrieken voor ziekenhuisbedden, stalen buizen en papieren zakken voor cement en kunstmest.’ In de periode van Van Oppen wordt het Maastrichtse Centraal Station gebouwd. Het spoor Heerlen-Schin op Geul sluit aan op de lijn Maastricht-Aken en de verkorte verbinding met de randstad (Roermond-Eindhoven). De oude Maasbrug (1298), die tussen 1683 en 1716 voor het eerst gerestaureerd is, wordt in 1933 opnieuw opgeknapt. Een jaar daarvoor is de tweede verkeersbrug, de Wilhelminabrug, erbij gekomen. Die is door terugtrekkende Duitse troepen in september 1944 volledig verwoest en pas in 1960 door een nieuwe vervangen, in 1968 gevolgd door de John F. Kennedybrug en in 1984 door de Noorderbrug.

Kleurrijk

In 1937 wordt Van Oppen opgevolgd door jhr. mr. W. baron Michiels van Kessenich van de Rooms-katholieke Staatspartij (1902-1992). Hij behoort tot de nieuwe landadel, een flamboyante man, volgens Jenniskens. ‘Piepjong als hij begint. Een burgemeester met stijl en niveau, vol humor, voortvarend. Hij heeft een caravan waarin hij met zijn hele familie – vrouw en veertien kinderen – op vakantie gaat en die heeft hij gedoopt in *Maria ter karre*. ‘Door zijn uitstraling lijkt het alsof hij wel van een goed glas wijn houdt, maar hij is van de

blauwe knoop en zorgt er altijd voor, overal waar hij komt, dat er druivensap is. Wat hem niet weerhoudt tot het schenken van spiritueliën aan anderen. “Je kunt bij onderhandelingen beter aan een wit tafellaken zitten dan aan een groen”, pleegt hij te zeggen.’

In het oorlogsjaar 1941 treedt Michiels af, om in ’44 terug te keren en te blijven tot 1967 – 27 jaar in totaal dus. Eén fout heeft Michiels gemaakt, zegt de oud archivaris. ‘Dat was op 10 mei ’40, toen hij van de Duitse bezetter een lijst van tien gijzelaars moest opstellen. In plaats van zichzelf bovenaan te zetten, heeft hij zijn kaartvrienden erop gezet. Dat is hem bepaald niet in dank afgenomen door de mensen die een week lang gegijzeld zijn.’

Anekdoten

Er zijn legio anekdoten over hem, vertelt Jenniskens. Zoals die keer als hij de langzaam en voornaam sprekende PvdA-fractievoorzitter afhamert met de woorden: “Zo langzaam als u spreekt, kan ik niet denken.”

‘Legendarisch is het moment waarop hij een kistje met sigaren laat rondgaan – iedereen rookt dan nog bij het leven in de raad. De raad wacht netjes tot de burgervader de brand erin steekt, maar Michiels doet de kist met een klap dicht en zegt: “Heren het is vastentijd en dan rook ik niet”’.

Michiels heeft als burgemeester veel voor de stad gedaan. Zo benut hij volop het talent van zijn directeur openbare werken, Jacques van de Venne. Die komt in 1950 met de ‘parochiegedachte’. Dat heeft niets met de kerk te maken, maar met de oorspronkelijke Griekse betekenis van het woord, gemeenschap: hij bouwt overzichtelijke woonwijken met huizen en voorzieningen voor zo’n drieduizend mensen. Dorpen eigenlijk, die van een volgende wijk gescheiden worden door groenstroken. Het concept slaagt, zo ontstaan acht wijken waaruit de mensen nooit meer weg willen. Er is sociale controle en geen criminaliteit. Later is deze bouwwijze weer verlaten. Dezelfde Van de Venne restaureert ook de oude stad, vult de gaten die door verkrotting zijn gevallen. Jenniskens: ‘Maastricht verkeert in de gelukkige omstandigheid dat de stad

mr. Fons Baeten

door de eeuwen heen nauwelijks beschadigd is. In Brussel en Luik verschijnen na de afscheiding in 1930/39 tussen prachtige achttiende eeuwse huizen opeens wolkenkrabbers. Maastricht is daarvan verschoond gebleven. Daarna zijn we vrijwel ongeschonden begin en eind van de Tweede Wereldoorlog doorgekomen. Alleen in '44 zijn door een mislukt bombardement op de spoorbrug door de geallieerden twee woonwijken zwaar gebombardeerd, het *Kreije dôrrep* en het *Roed dôrrep*.

Grotestedenbeleid

Michiels' opvolger, voormalig wethouder mr. A.M.I.H. (Fons - de voornamen doen hun intrede) Baeten (1920-1996) zet de restauratie en parochiegedachte voort. Hij blijft achttien jaar burgemeester, van 1976 tot 1985. De tijden veranderen. Het ambtskostuum raakt uit de tijd. Baeten is, zegt Jenniskens, meer de burgemeester van het volk dan zijn voorgangers.

Maastricht treedt toe tot het grotestedenbeleid (1970). De stad groeit: er is veel nieuwbouw, wijken worden gerealiseerd, parkeergarages gebouwd, onder andere in 1976 onder het Vrijthof. De stad wordt van arbeidersstad congressstad en dienstencentrum. In 1974 verrijst de Eurohal die in 1991 weer wordt afgebroken, omdat hij niet kan uitbreiden. In 1984 start de bouw voor het MECC (Maastrichts Expositie en Congres Centrum) dat in '87 klaar is.

Baeten gaat de geschiedenis in als de man die de achtste medische faculteit binnenhaalt en de andere gegadigden Twente en Tilburg/Eindhoven het nakijken geeft. In '74 gaat de faculteit van start, in drie jaar tijd groeit ze uit tot de Rijksuniversiteit Limburg, die in 1996 de Universiteit Maastricht wordt met overal vestigingen in de oude stad. Ze oogst alom lof door de succesvolle invulling van het probleemgestuurde onderwijsstelsel uit Canada.

Tijdens Baeten wordt ook, in 1981, de eerste Eurotop gehouden. Jenniskens: 'Mede dankzij Van Agt, wiens vrouw uit Maastricht

komt. Waarom zouden we alles in Den Haag doen, zegt hij en daarmee wordt Maastricht op de kaart gezet.'

Tweede top

Baetens opvolger is de enige nog levende oud-burgemeester in de rij: mr. J.I.M. (Philip) Houben (1941, zoon van de voormalige gouverneur van Limburg). Hij blijft zeventien jaar burgemeester. In zijn tijd komt in 1991 de tweede Eurotop die het Verdrag van Maastricht oplevert. Maar, zegt Jenniskens: die happening trekt de provincie geheel naar zich toe. Jenniskens: 'Hij is een begenadigd redenaar, lijkt soms wel een cabaretier! Hij kan echt zo een onemanshow geven. Een wat gereserveerd man tegenover de bevolking, tenzij hij de mensen kent.' Houben is nog maar een paar weken in dienst én heeft een nieuw college, als hij het pausbezoek moet regisseren. Dat wordt een groot succes, aldus Jenniskens.

Dit is een tijd van bouwen, afbreken en saneren. Jenniskens: 'Deze burgemeester heeft veel achter de schermen bereikt. Zoals het nieuwe theater aan het Vrijthof - al is het jammer dat er weer een moloch bij is en dan ook nog op een plek waar ooit het Witte Vrouwenklooster stond, een van de oudste kloosters in ons land. Voor een gemeente-archivaris eigenlijk een zwarte dag in diens carrière.'

Een belangrijk wapenfeit van Houben is verder de in 1989 gestarte metamorfose van het voormalige bedrijventerrein van de aardewerf fabriek Sphinx tot het Centre Céramique, in een PPS-constructie met het ABP. Het proces loopt tot over de eeuwwisseling heen. Hier verrijst onder andere het nieuwe Bonnefantenmuseum.

In 2002 neemt drs. G.B.M. (Gerd) Leers (1951, CDA) het estafettestokje over van Houben. Dit is de tijd van het Burgerjaarverslag en weblogs. Dus hier zwijgen wij. Zie www.maastricht.nl.

mr. Philip Houben